

Homiletisch taalgebruik bij Oepke Noordmans

Met gebruik van Kunstmatige Intelligentie en Grounded Theory

De keuze voor een opleiding in de theologie, zeker waar die neigt uit te lopen op het predikantschap, vraagt enige voorbereiding. Niet zelden komt het dus voor dat er wordt gesproken van een *late roeping*. Zo'n *late roeping* brengt met zich mee dat de student de voorbereiding op het ambt moet combineren met een leven dat al loopt, min of meer.

Zo ook in mijn geval. Na jaren werkzaam te zijn geweest in de ICT, een snelle sector, werd de overstap gemaakt naar de trage sfeer van de kerk. Een theologisch thuis vond ik, zeker in de laatste jaren van de studie, in het werk van theoloog Oepke Noordmans. Bij hem meende ik enige culturele verwantschap te ervaren, als mede-Fries, maar het was zijn intuïtieve manier van theologie bedrijven die de zaak beklonk.

Hoe mooi zou het zijn om me een poosje met zijn werk bezig te kunnen houden bij het schrijven van het slotstuk van de studie ... de scriptie. Zeker toen zich een kans voordeed daarbij nog iets van mijn *vorige leven* te laten meeklinken. Het werd een onderzoek naar het homiletisch taalgebruik van Noordmans, waarbij ik gebruik wilde maken van kunstmatige intelligentie, maar ook de meer gangbare onderzoeksmethode Grounded Theory.

Het homiletisch tegoed van

Oepke Noordmans

Thesis master Gemeentepredikant

Dirk Sierd de Vries

Dirk Sierd de Vries

Het homiletisch tegoed van Oepke Noordmans

Universiteit

Masterscriptie Gemeentepredikant
Protestantse Theologische Universiteit
Groningen

Datum

september 2022

Begeleiders

dr. Theo Plezier
dr. Ciska Stark

Dirk Sierd (ds. D.S.) de Vries is
gemeentepredikant in Nij Beets.
| dominee@doarpstsjerke.nl

Liefhebberij

Het schrijven van een scriptie is bepaald geen sinecure. Tijdens de studie worden uiteraard met grote regelmaat papers en essays geschreven, maar hier wordt meer substantie verwacht. Om te voorkomen dat het een proces wordt van *hangen en wurgen* is de onderzoeksopzet van groot belang. De student wordt uitgedaagd een stuk te schrijven waarin de ambities zo zijn verwoord dat ze binnen de gestelde tijd kunnen worden behaald, maar vooral: dat de student er plezier aan beleeft.

Met mijn begeleider, Theo Pleizier, werd een opzet gevonden die alle ruimte bood voor ongestorede lezing van Noordmans, maar ook om aan de slag te gaan met de techniek. Een prachtige combinatie. Ik vulde mijn dagen, vaak op een terras in de Leeuwarder binnenstad, met het lezen van zijn preken. Regelmatig prettig verstoord door langs waaiende collega-theologen, onder wie de zwervende straatverkoper Tom. In Leeuwarden lezen zelfs de zwervers Noordmans.

Methode

Maar een ongericht lezen *alleen* leidt niet tot de inzichten die bij een scriptie worden verwacht. Ik wilde het taalgebruik van de preken ook bestuderen. Daarbij kon ik gebruikmaken van de Grounded Theory-methode. Een onderzoeksmethode die voor een belangrijk deel bestaat uit het coderen van tekstdelen. Per tekstdeel wordt gekeken: komt hier een thema aan de orde dat raakt aan essentie van het onderzoek?

Naast deze meer gangbare methode is gebruikgemaakt van kunstmatige intelligentie. Bij deze analyse werd het taalgebruik niet *handmatig* verzameld, maar *geautomatiseerd* middels een getraind computermodel.

Beide methoden vragen om een goede voorbereiding van het bronmateriaal. Omdat het *Verzamelde werk* van Noordmans niet digitaal te verkrijgen is, werd gewerkt met een digitale scan, vervaardigd door de Stichting dr. O. Noordmans. Zo'n digitale scan bevat naast *de zaak waarom het gaat* ook veel ruis in de data. Denk daarbij aan zwevende paginanummers, afbreekstreepjes, omgewisselde letters en voet- en eindnoten. Wanneer men een datamodel wil trainen, om te gebruiken middels kunstmatige intelligentie, is het belangrijk dat zoveel mogelijk van die 'ruis' wordt opgeschoond.

De nodige tijd ging zo zitten in het voorbereiden van de onderzoeksdata. Gelukkig kon ook bij dat *schoonmaakwerk* gebruik worden gemaakt van digitale hulpmiddelen, waardoor toch betrekkelijk snel een bruikbaar databestand voor handen was.

Vraagstelling

Met de voorbereide data en gekozen onderzoeksmethodes werd het steeds belangrijker om tot een goede vraagstelling te komen. In grote lijnen was daarop al voorgesorteerd, maar om het specifiek te krijgen is eerst literatuuronderzoek gedaan. Veel steun heb ik daarbij gehad aan Akke van der Kooi, die altijd een relevant artikel paraat had om een stap verder te komen.

Er valt veel over te zeggen, maar ik raakte vooral geïntrigeerd door het spanningsveld dat ik meende te constateren bij Noordmans, in confrontatie met Van Ruler. Waar die laatste spreekt van *inwoning* en theonome reciprociteit: een *inwendig* proces van wisselwerking tussen God en mens, ziet Van der Kooi bij Noordmans meer nadruk op *omwoning*.

De vraag die ik mij had gesteld was:

Is te achterhalen wat het taalgebruik van Noordmans typeert als hij spreekt over de Heilige Geest, zodat we ook bij teksten waarin hij dat onderwerp niet expliciet aansnijdt de Geest toch boven water kunnen krijgen. Zien we in dat taalgebruik iets terug dat aansluit bij die thematiek van in- en omwoning?

Voor de Grounded Theory-analyse werd dit de lens waardoor de preken werden bekeken. Met het computermodel bleek het nodig om iets concreter te zoeken naar het taalgebruik rondom het woordenpaar 'Heilige Geest'.

Resultaten

Om met het laatste te beginnen: het toepassen van kunstmatige intelligentie bij preekanalyse is tamelijk *cutting-edge*, er is nog weinig mee gedaan. Wel is er in Denemarken onderzoek gedaan naar een groot preekbestand, waar- bij men boven tafel kreeg dat vrouwen vaker gebruikmaken van een vrouwelijke *godnaam* dan mannen. Op het eerste gezicht weinig indrukwekkend, maar het zijn wel vragen die een wetenschappelijk antwoord kunnen krijgen door inzet van de techniek. Het handmatig bestuderen van zulke grote aantallen data is eigenlijk niet te doen. Bij mijn scriptie waren de vragen meer theologisch van aard en aanleiding tot nader onderzoek middels Grounded Theory. Het computermodel adviseerde enkele preken die expliciet, dan wel impliciet, *verhalen* van Geest. Deze preken zijn vervolgens weer opgepakt in een proces van codering.

Resumerend

De bekeken preken zijn zeer troostrijk, ze verkondigen een God die niet te beroerd is zo diep de menselijke existentie in te buigen dat Hij er zelf door verandert. Noordmans wil van een vergeestelijking van de pneumatologie niks weten, met een existentieel betrekken wordt de afstand tot de uitstorting te nauw en gaat de kracht van de Geest als geloofsartikel verloren. Daarin is Noordmans' ongemak met *inwoning*, zoals op het spoor gekomen in het literatuuronderzoek, wel te herkennen.

In zijn pneumatologie wil het accent zijn gelegen op *omwoning*. De mens wordt hier wat kleiner gemaakt, maar mag zich begeven in een schepping, een vrije speelruimte, die doordeseemd is van, de gaven van, de Heilige Geest. Die herschept waar Hij een gelovig hart aantreft en troostend aanwezig is in de kleine levens van mensen.

Een nadruk op het kleine van de mens, in een begeesterde schepping, zou zomaar tot inspiratie kunnen worden van een samenleving die soms van grootheidswaanzin aan burn-outs ten onder lijkt te gaan.

Valorisatie

Als bijproduct van het onderzoek is een applicatie gebouwd om niet alleen het Grounded Theory-proces te faciliteren, maar ook de opgeschoonde teksten beschikbaar te stellen voor een breder product.

Nieuwsgierig geworden? Neem dan een kijkje op www.stichtingnoordmans.nl.